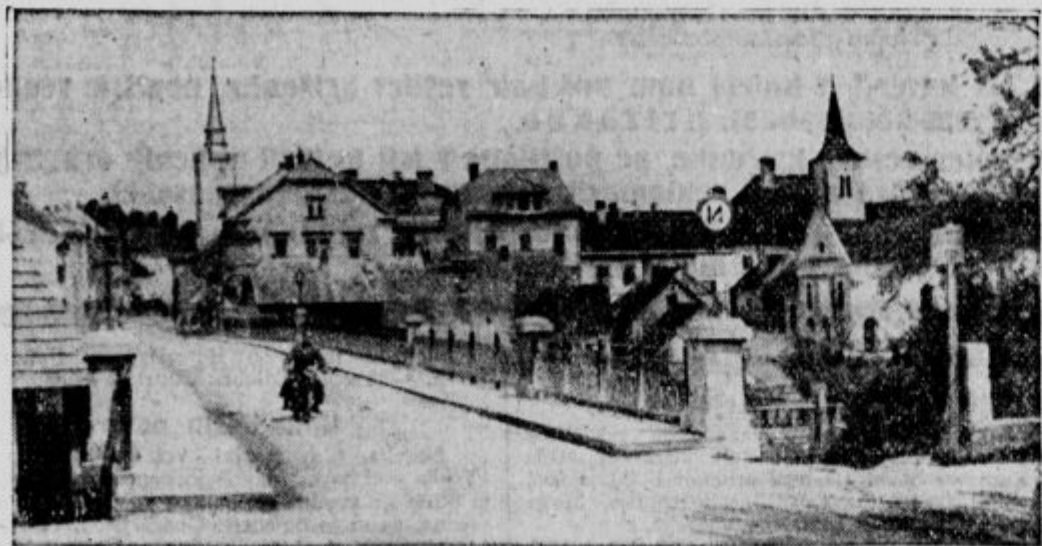

Črnomelj - središče Bele Krajine

Novo mesto, januarja.

Če te pot zanese v najzanimivejši del naše pokrajine, v toliko opevano, pa istočasno toliko neznano Belo Krajino, prav gotovo ne boš pozabil obiskati tudi Črnomlja, ki je danes upravno in gospodarsko središče Bele Krajine in si je v tekmi s starejšo in nekdaj imenitnejšo Metliko znal priboriti prvo mesto v tej tako pestri deželici, ki bi zaradi svojih posebnosti pač zaslužila več pozornosti, kakor so ji doslej izkazovali naši izletniki, ki jih je pot včasih rajši zanesla v zbučnate letovišča, kakor pa v pristno domače belokrajinske kotičke.

Ko s črnomeljske postaje kreneš proti središču mesta, te vrsta nanovo zgrajenih hiš prepušča, da si prišel v mesto, ki živi in dela in ki hrani v sebi toliko sil, da mu je zagotovljena bodočnost in razvoj, kakršnega druga dolenska mesta nikakor ne morejo pričakovati, razen če bi nastopili činitelji, ki so nam sedaj še neznani in ki bi mogli ta mesta pognati k novemu razvoju. Pogled na stari črnomeljski grad in na komendo nemškega viteškega reda, ki se ti bo nudil ob prihodu v središče tega ličnega dolenskega mesteca, pa te bo tudi opozoril, da je Črnomelj že staro mesto, ki se je nekdaj moglo ponasati s slavo, ki je segala tudi preko ozkih domačih meja in segala daleč po evropskih dezelah.

Nekaj iz črnomeljske zgodovine

Kakor vsem drugim dolenskim mestom, je tudi Črnomlju na prvi pogled videti, da je nekoč moral izvrševati važne vojaško obrambne naloge, zaradi katerih so ga zgradili v dokaj strmem okljuku med Lahinjo in Doblitico in ga tako močno utrdili, da mu Turki nikdar niso mogli do živega. Prvič v zgodovini se črnomeljska naselbina okoli starega gradu črnomeljskih gospodov imenuje v neki listini iz leta 1228. Petdeset let pozneje ga najdene listine imenujejo že trg, leta 1407 pa viri že poročajo o črnomeljskem mestu z velikimi mestnimi pravicami. Prvi njegovi gospodarji so bili Črnomeljski gospodje, okoli 1280 pa so mu zagospodarili Gorški grofje, l. 1374 pa je postal last Habsburžanov. Svetu je Črnomelj postal znan l. 1408, ko so ga prvič napadli Turki, ki so pozneje še večkrat pridrli pred njegovo obzidje, vendar ga zaradi močnih obrambnih naprav nikdar niso mogli zavzeti. Vključ neštetim turškim napadom se je Črnomelj lepo razvijal in postal kmalu važno gospodarsko, zlasti pa vojaško središče, kjer sta cvetela trgovina in obrt. Cesar niso zmogli Turki, da bi namreč zavrlj razvoj črnomeljskega mesta, je storiła zgraditev Karlovca, ki je prevzel nase vse vojaške naloge, ki so jih poleg Črnomlja dotlej izvrševala vsa naša dolenska mesta, in z njimi reveda tudi vse dobičkanosne trgovske posle, ki so dotlej polnili žepe dolenskih meščanov. Enak udarec kakor zgraditev Karlovca je za Črnomelj bila tudi ustanovitev Vojne krajine, ki je od mesta odmaknila vojaško življenje, ki je mestnemu prebivalstvu prinašalo lepe dohodke, in zaradi katere je mesto začelo hirati in nazadovati. L. 1655 je velik požar docela izčrpal mesto, ki je moralo čakati vse do najnovejših dni, da je zopet začelo rasti in lepše živeti.

Zgodovinsko najznamenitejši so za Črnomelj bili turški časi, ki so njegovo ime kot odlične obrambne postojanke proti Turkom ponesele daleč po krščanskem svetu in ki so vzbudili pozornost tudi pri rimskem papežu, ki je zaradi preteče turške nevarnosti, ki je ogradila vso Evropo vsem borem, ki so se ob črnomeljskih obzidjih borili proti Turkom podelil posebne odpustke. Za razvoj Črnomlja pa je pomembna tudi francoska doba, v kateri je Črnomelj postal znan po bitki, ki se je odigrala 12. oktobra l. 1809 v njegovi neposredni bližini, in ki je Francoze prisilila, da so se za nekaj dni umaknili iz Črnomlja. Za časa Ilirije je Črnomelj bil sedež kantona novomeškega distrikta in s tem že takrat dobil pramoč nad Metliko ki mu je bila nevarna tekmovalka in tako postal politično-upravno in sčasoma tudi gospodarsko središče Bele Krajine, kar mu je omogočilo dosedanj procvit in kar mu jamči za bodoči razvoj.

Črnomelj je danes lepo in razvijajoče se mesto

Številne nanovo zgrajene hiše, lična urejenost, zlasti pa živahen promet, ki se na črnomeljsko železniško postajo steka iz skoraj dveh tretjin Bele Krajine, ki kupuje in prodaja preko tega svojega naravnega gospodarskega središča, pričajo o živahnem življenju in razvoju tega mesta. Že ta osrednja lega v razmeroma bogati deželici, daje Črnomlju nešteto prilik in možnosti za vedno močnejši gospodarski razvoj ki bo še močnejši, ko bo enkrat iz njega stekla železnica preko Bele Krajine do Vrbovskega in bo z njo dobil krajšo zvezo z Jadran. morjem. Gospodarsko življenje Črnomlja in njegov razvoj pa nikakor nista odvisna le od njegove gospodarsko-posredovalne vloge, ki jo izvršuje za velik del Bele Krajine. Življenje si je znal zagotoviti namreč tudi z lastno industrij, ki jo je znal privabiti, močna opora njegovemu življenju pa je zlasti tudi premo-govnik v Kanizariici, le 3 km oddaljen od mesta, in ki je ponovno začel obratovati l. 1930 kot last g. Jakla iz Št. Janža ter zaposluje danes okoli 100 ljudi. Značilni za Črnomelj so namogoštevni mlini, katerih pojav si je mo-

goče razlagati le tako, da v daljnem črnomeljskem okolišu primanjkuje vodne sile, ki bi gnala majhne kmečke mlino, ki jih nadomešča-jo številni črnomeljski, ki so z vodno silo dobro oskrbljeni. Močan činitelj črnomeljskega gospodarskega življenja je tudi livarna, ki pa je meseca oktobra lanskega leta obratovanje začelo ukinila. S svojimi tipalkami je Črnomelj segel tudi v predele Kočevskega, odkoder vodi v mesto gozdna železnica iz Turjačanovih gozdov, iz katerih je skozi Črnomelj šlo v svet že mnogo dragocenega kočevskega lesa.

Zaradi razmeroma lepih dohodkov, ki jih Črnomlju prinaša gospodarsko-posredovalna vloga, ki jo vršijo za svoje veliko zaledje njegova industrija in dokaj razvita mestna trgovina ter obrt, si je mesto moglo dati lepo in vabljivo zunanje lice, ki daje Črnomlju sloves najprijaznejšega in najlepšega mesteca, ki ga Dolenska premore. Zato pa je Črnomelj tudi kaj primerno in prijetno letovišče in izletniško mesto, ki ima v svoji neposredni bližini obilo izletniških točk s prirodnimi in zgodovinskimi zanimivostmi, med katerimi naj imenujemo le eno najmočnejših letoviščarskih postojank na Dolenskem, grad Krupo, Pobrežje, Preloko, Rožanec z Mitrovim templjem in Hajduško jamo pri Trubačah.

Pogled v bodočnost

Črnomeljčani so si znali svoje mesto lepo urediti in mu dati vse, kar je potrebno za prijetno življenje in za lep razvoj. Mestno zunanost so olepšali, oskrbeli so se z dovoljno električno pogonsko silo in z razsvetljavo. Trenutno so Črnomeljčani najbolj v zadregi za

vodo. Svoj vodovod so si meščani omislili že pred dolgim časom, zato jim pa vodovod sedaj dela velike preglavice. V svoji veliki širokogrudnosti in v prepričanju, da razvoj ne bo šel tako hitro naprej, so namreč vsem ob glavnem vodu, ki vodi iz več kilometrov oddaljenega Blatnika, dovolili, da smejo svoje vodnjake priključiti na ta vod. Sedaj, ko se je Črnomelj razvil in bo sam porabil neprimerno več vode se pa pošteno čuti zadržega.

Čeprav so Črnomeljčani kar dobro oskrbljeni z vsem potrebnim, imajo tudi svoje želje, med katerimi je poleg boljšega vodovoda tudi manjša bolnišnica. Novo mesto, tako trdijo, s svojima dvema bolnišnicama je daleč črnomeljsko zaledje pa je veliko in zato z mestom vred želi, da bi Črnomelj dobil bolnišnico, da vsaj zaradi lažjih in skrajno nujnih primerov ne bi bilo treba hoditi v oddaljeno Novo mesto. Pa je Črnomelčanom mnogo tudi do velikega Črnomlja. Gre za priključitev okoliških vasi ali predmestij k mestu, kar se bo prej ali slej vsekakor zgodilo. Zato bi pa tudi bilo najboljšo, da vsi, meščani in okoličani, kmalu izrečejo svoj »da« in tako spravijo z dnevnega reda vprašanje, ki bi sicer že v bližnji bodočnosti utegnulo zavirati razvoj ne samo mesta, marveč tudi okoliških krajev, ki se tesno držijo mesta in vsekakor spadajo v sklop »velikega« Črnomlja.

Drobne zanimivosti

Tudi šport mora upoštevati navade pobožnih Indijcev in zato športniki pri nogometnih tekmah ne smejo uporabljati žoge iz kravice kože.

Vse rastline, ki jih lahko opazujemo in ogledujemo po posameznih muzejih, so namočene v posebni raztopini sublimata. Vodstva muzejev jih na ta način zavarujejo pred raznimi žuželkami in ostalim mrčesom, da jih ne prihaja razjedat in uničevati.

Kanibalizem med živalmi ni redek. Toda živali iste vrste se žro med seboj samo v skrajni potrebi. Med ribami pa ščuke in postrvi žro in uničujejo svoje vrstnice brez dejanske potrebe in razloga.

Tatarski dvorjanik mora na dvor nositi s seboj vedno pljuvalnik. Poleg tega pa tudi par škornjev, ki jih obuje preden prestopi prag dvora.

Karamohe, neko južnoafriško pleme, nosi dolge lase. S tujimi lasmi spleto tudi svoje in jih okrajujejo še z rdečo ilovico. Okrae jih pa tako, da v laeh napravijo žepu podobno odprtino, v katero potem spravljajo svoje stvari.

Jezik kot žlica

Precej ptic ima razklane jezike. Jezik neke vrste ameriških senic je razklan celo na štiri dele. Vse te delce omenjena senica pri uživanju hrane združi in jih uporablja kot žličko, s katero krade jajčka in ličinke raznemu mrčesu.

Pismo staršem za svečnico

Res ne vem, ali imam še pravico pisati Vam, ko pa je Vaše otroke zopet sprejela v svoje varstvo šola in naložila na njihove mlade rame mnogo knjiž in zvezkov, mnogo nalog in beril.

Tako nezaupen do šole res nisem, dasi razumem vaše strahove, saj so le izraz slabihkušenj. Mnogi dobro vedo, da bodo dajali težak odgovor pred Bogom za zgled in besedo, ki so jo namenili mladim dušam. Mnogi tega res tudi ne vedo ali boli, nočejo vedeti. Bog pomagaj. Če bi zase odgovarjali, bi človek že dejal: kakor so si postlali, tako bodo spali. Toda tu je v igri neki tretji in to so vaši otroci. Zadeva je kaj resna, priznam in skrbim me...

Vendar pa le vztrajam na trditvi, da šola kot taka ni tako zelo kriva kakor Vi mislite. Tam pa, sami boste radi priznali, šola mnogo ne more. Tu morete Vi domači mnogo več, in ker morete, morate. Slabe vplive družbe, s katero morda vaš sin ali hči pride v stik, ste dolžni sproti odstranjevati in ozdravljati, sicer se pošast zagriže v vse kote človeškega srca in težko jo bo potem spravljati ven. Kako ji je ime? Sedem poglavitnih grehov mogoče. Najbrže. Ej, človeško srce je čudna stvar!

Nekoč sem slišal pokojnega kanonika dr. Opeka v stolnici govoriti o svečnici. Pripovedoval je o lepi stari navadi, ki jo je imela njegova mati na Vrhniki za ta praznik. Vzela je zjutraj po maši blagoslovljeno svečico, potem pa je z njo obsevtila vsakega otroka okrog glave: k očem, ušesom in

ustom jo je prislonila, potem okrog rok in nog in še na srce. Hotela je, da bi bila luč vere, ki jo sveča pomeni, vodilo njenim otrokom v vseh urah življenja, posebno pa v njenih temah. Kakšen lep družinski obred in kako čudovit je njegov pomen! V božjo resnico bi bilo zavito dejanje in nehanje njihove dece in na temna stranpota življenja ne bi mogli zaiti, vsaj začutili bi takoj, da jih tako mati ni učila in da ta pot ni prava, pa amen! S kakšno silo bi se vrgli nazaj na pravo stezo, ali vsaj s kakšno bolečino v srcu bi hodili po slabi, če bi na njej na vsak način hoteli ostati. Vidite, tega pa danes več ne čutijo, te velike dolžnosti, da je treba svoje govorjenje in poslušanje, svoja dela in pota usmerjati po žarkih luči od zgoraj, ki sta jim jo prižgala oče in mati. Mogoče je pa nista. Moj Bog, takrat pa se bojim, da bo vse skupaj zgrmelo nekam v prepad, če ne bo izredne božje pomoči. Luč v razsvetljenje narodov, v razsvetljenje tvojega sina in hčere. Kaj bo komu: vstajenje ali padec?

Skoraj bi Vas pozabil spomniti, da je spet prvi petek in da je treba začeto delo nadaljevati. Vprašajte se, kaj boste storili, da bodo Vaši otroci med tistimi, ki za naš narod zadočujejo in mu kujejo lepo bodočnost! Tako lepo je, če je na prvi petek pri obhajilni mizi mnogo dijakov in dijakin, mnogo otrok. Narod se takrat poboľša, kadar se njegova mladina poboľša... Napravite nam vsem skupaj to veselo upanje in pošljite jih kakor samo Vi znate. — Pozdravlja Vas prijatelj Vaših otrok.

Delavske naselbine v Ljubljani

Ljubljana, 30. januarja.

Že med prejšnjo svetovno vojno, ko smo v Ljubljani prvič spoznali stanovanjsko stisko z vsemi neprijetnostmi, se je izkazalo, koliko so vredne in kako pomembne so delavske kolonije in naselbine v Ljubljani. Naše mesto je vedno imelo razmeroma malo kapitalistov, ki bi gradili stanovanjske hiše — saj Ljubljana z izjemo dveh treh poslopij, stanovanjskih kasarn po vzorcu drugih mest skoraj ne pozna — zato je morala že pred 40 leti graditi stanovanjske naselbine podjetnost malega človeka, delavec je moral graditi tako rekoč sam zase hiše. Ob tej priliki je nadvse hvalevredno delo Delavskega stavbenega društva, ki je zgradilo Novi Vodmat in Rožno dolino ter tudi drugod posamezne hiše, prav tako je bilo častno in plodonosno delo bivšega moščanskega župana Oražma, ki je za delavce zgradil cele ulice v Mostah ter Zeleno jamo.

Po vojni so bile ustanovljene razne stanovanjske gradbene zadruge, od katerih so nekatere uspele, druge pa so pustile žalosten spomin. Eni teh zadrug je na primer pokojni nadškof Jeglič podaril lep kos sveta na Brdu pri Viču in tam so danes lične stanovanjske hišice za delavce.

Ne na zadružen način, toda na podoben, namreč s pomočjo mestne občine in Mestne hranilnice, so nastale tri večje delavske naselbine, namreč Galjevica, naselbina v Mestnem logu in v Gramozni jami. Najbolj je v tem oziru uspeła Galjevica. Sedaj, po desetih, dvajsetih letih, moremo videti, kako zelo koristne so bile te naselbine za vso Ljubljano, saj se je dobilo stanovanja na ta način okoli 250 družin, in to pravih družin z obilnim otroškim blagoslovom.

Tam, kjer je sedaj Galjevica, je bil še na pomlad leta 1930 velik, močvirnen travnik, ki ni donosal mestni občini skoraj nič, razen dveh vozov slabe trave. Na tem travniku je mestna

občina dovolila postaviti sprva le raznim brezdomcem zasilne barake, računajoč, da se jih bo na ta način znebila iz srede mesta. Sprva mestna občina — pač po zaslugi svojega neprožnega aparata — niti ni dovolila graditi večjih barak. Na dolgo moledovanje pa se je le odločila in dovolila postavljati tudi večje barake in končno celo prave hiše. Seveda so ti novi naseljenci gradili predvsem lesene hiše, le ogalni zidovi in dimniki so bili zidani, pač pa so skoraj vse hiše lično ometane, da so bile videti kot nove. Napaka je bila sicer, da ni mestna občina dovoljevala večjih parcel, da bi bili vrtovi malo večji, toda ti, kakršni so že, so nad vse skrbno obdelani. Na Galjevici je do malenkosti izrabljen vsak košček zemlje za koristno zelenjavo in na poletje ter na jesen skoraj nobeni galjeviški gospodinj ni treba kupovati zelenjave, niti zgodnjega krompirja. Kaj to pomeni v teh časih, je jasno. Povrh tega so Galjevčani najeli precej polja v bližini, ki ga skrbno obdelujejo. Resnično, Galjevčani se mnogo trudijo za avtarkijo, da pride-lajo čim več sami. Seveda rede tudi mnogo kurtine, gosi, domače začne in celo prešičke. Sedaj ko je trda za živeti, jim tega nihče več ne brani, kakor je bilo to včasih.

Galjevčani so v svoje hiše vložili kot glavni kapital svoje delo. Zgradili so jih tako rekoč z lastnimi žulji, od tod tudi drugi, domači naziv za to naselbino: Žuljava vas. Mestna občina je ob začetku iz sredstev Mestne hranilnice dala vsaki družini 5000 do 10.000 din brezobrestnega posojila, ki so ga Galjevčani že davno povrnili. Na drugi strani pa je mestna občina z Galjevico znatno pridobila. Ne samo, da je vrednost zemljišča znatno narasla, ne samo to, da je okoli 180 družin našlo v teh 135 hišah čedna stanovanja, temveč dobi vsako leto od vsake hiše 22,80 lir namemne, skupno torej okoli 3000 lir, torej znesek, kakor je bil prej ves ta svet vreden. In Ga-

»Marija z Det-tome«, delo akad. kip. Fr. Gorseta, ki pripravlja večjo razstavo svojih del.

Tridnevnice

bodo spet pripravljale na prvi petek v februarju. Čas, ob katerem se bodo vršile, boste izvedeli pri oznanilih današnje nedelje. V ljubljanskih cerkvah se bodo vršile v ta namen večerne pobožnosti dne 3. 4. in 5. februarja v času, kakor sledi: stolnica: ob 7, pri frančiskanih: četrti na 7; sv. Peter: ob 7; sv. Jakob: ob 6; Trnovo: ob pol 7; sv. Ciril in Metod: ob pol 7; cerkev Srca Jezusovega: ob pol 7; uršulinke: ob pol 5; Rakovnik: ob 6 in 7; Kodeljevo: ob 6; Moste — sv. Družina: ob pol 7; šiška: ob pol 7; Vič: ob 6; sv. Jožef: ob 6.

Prilika za sv. spoved bo vsi tri dni, zjutraj in zvečer, pred in po pobožnosti. Šolska mladina opravi spoved po navodilih svojih gg. katechetov. Pripr. odbor 9 p. p.

LANSKI LETNIK ZBRIRKE

„NAŠA KNJIGA“

vsebuje krasne umetnine svetovnega slojstva. Najlepše berivo za dolge večere

ZOFJA KOŠAK:

Križarska vojska

I. del 400 strani. Vezana L. 42

II. del 464 strani. Vezana L. 57

Prevedel dr. Tine Debeljak
Največji, najmočnejši roman o prvi križarski vojski.

WAGGERL:

Leto Gospodovo

Prevedel France Kunstelj, 200 str. Vez. L. 32-
Veliki pesnik alpske zemlje, nam v tem dovršenem delu slika tek leta v neki alpski vasi. Knjiga tožljivega optimizma in življenske polnote.

Naročite pri založbi „Naše knjige“

LJUDSKA KNJIGARNA V LJUBLJANI

Pred Školijo 5 — Telefon 25-29

ljevica še vedno napreduje in se dviga. Vsa gospodar vedno kaj popravlja ali izboljšuje pri svoji hiši. Tako je Ljubljana dobila res lepo in čedno naselbino, na katero so njeni prebivalci z vso pravico ponosni.

Podoben in skoraj ob istem času, le eno leto za Galjevico, je zrasla naselbina v Mestnem logu ob Cesti dveh cesarjev. Tam so naselili še revnejše prebivalce, kakor one na Galjevici, pa tudi ti so se znatno opomogli, prav tako z lastnim delom. Iz prvih za silo zgrajenih barak so nastale v teku desetih let prav čedne hišice, prav tako obdane z vrtovi. Še več, prebivalci so sami zasuli in osušili sosedni zamočvirneni travnik in si uredili na njem vrtičke. Profitirala pa je zopet mestna občina, ki pobira tudi od tega sveta namemino. Ta naselbina šteje danes 80 hiše.

Ponesrečena pa je bila misel, ustanoviti tako naselbino v Gramozni jami ob Tyrševi cesti, tik za Stadionom. Tam so se naselili razni Bosanci in podobno. Sedaj životari tam le še kakih 14 barak, pa tudi te bodo ob prvi priliki morale izginiti. V Gramozni jami ni mogoče napraviti čednih vrtov, pa tudi dve novi šoli — ljudska šola in gimnazija, dalje Stadion in lepe vile, so preveč blizu.

Stanovanjska stiska je v Ljubljani še vedno znatna in mesto še vedno raste. Sčasoma bo treba misliti na ustanovitev še nadaljnjih naselbin. Najboljše bi bilo tako, da bi v novih naselbinah posnemali zgled Rožne doline, dobro pa bi bilo tudi tako, kakor na Galjevici, le malo več prostora za vrtove bi bilo treba dati.

Atene brez cestnoželezniškega prometa

Zaradi pomanjkanja električnega toka je morala mestna uprava ustaviti ves promet s cestno električno železnico. Mestna občina je pa že sedaj sporočila javnosti, da bo morala v primeru obnovitve tramvajevskega prometa zvišati cene voznim listkom za 100—150%.